

Brunonas, Brunas ir kiti panašūs vardai

Dabar daug kalbama ir rašoma apie Lietuvos vardo paminėjimo istorijos šaltiniuose tūkstantmetį. Ta proga dažnai minimas šventasis Brunonas, prieš tūkstantį metų, t. y. 1009 m. vasario 23 d. (pagal kitus šaltinius – kovo 9 d.), nužudytas Lietuvos pasienyje. Apie tai yra įrašas Kvedlinburgo (Vokietija) vienuolyno analuose (pamėtiniuose įvykių užrašymuose) ir jis laikomas pirmuoju Lietuvos vardo paminėjimu istorijos šaltiniuose, nors Lietuvos vardas jau seniai prieš tai buvo vartojamas, ypač slavų kraštuose (plg. slavišką formą *Litva* su šaknies balsiu *i* vietoj *ie < ei*), tik palyginti vėlai užrašytas.

Brunònas – germanų kilmės vardas (krikštavardis). Šventasis dabar įvardijamas šiuo vardu su žodžiais iš *Kverfurto* (miestas Vokietijoje) arba *Kverfurtietis*. Kilmės vietos nurodymas tokiuose pasakymuose atstoja dabartinę pavardę (jū tada dar nebuvo). Be vardo *Brunonas*, šventasis turėjo dar ir kitą vardą – *Bonifacas* (lot. *bonum* „gėris“ + *fatum* „likimas“), kurį gavo tapdamas vienuoliu.

Krikštavardžiai Lietuvoje turi daugiau negu 600 metų vartojimo tradiciją. Jie paprastai būna gerokai aplietuvinti, tvirtai įaugę į mūsų vardyną ir krašto kultūrą. Taigi krikštavardžiai priklauso prie adaptuotosios vardyno dalies.

Vardui *Brunònas* pradžią davė senosios vokiečių aukštaičių kalbos žodis *brun* „rudasis (lokys)“. Kaip ir daugelis kitų krikštavardžių, jis išplito per lotynų kalbą: *Bruno* (vard.), *Brunonis* (kilm.); iš čia kamienas *Brunon-*. Anuomet lotynų kalba buvo labai svarbi krikščioniškojo vardyno susidarymui ir jo raidai. Bažnyčios kanonizuoti (šventųjų) vardai, nesvarbu, kokioms kilmės, per lotynų kalbą išplisdavo visame krikščioniškame pasaulyje, pasiekdavo ir Lietuvą.

Lotyniškoji Brunono vardo forma, kaip matėme, ypatinga tuo, kad turi dvejopą kamieną: trumpesnę *Brun-* (vienaskaitos vardininko linksnis) ir ilgesnę *Brunon-* (kiti linksniai). Tokios lotyniškos sandaros vardų lietuvių kalboje paprastai įsigali iš ilgesniojo kamieno padarytos formos, plg. *Gvidònas* – iš lot. *Guido* (: sen. vok. aukšt. *witu* „giria, miškas“), kilm. *Guidonis*, *Otònas* – iš lot. *Otto* (: sen. saksų *ōd* „turtas“), kilm. *Otonis* ir kt. Dar plg. *Elādijus*, *Elādas* – iš sulotyninto graikiško vardo *Helladius*: gr. *Hellás*, kilm. *Helládos* „Graikija“.

Iš trumpųjų kamienų kilusios formos – *Brūnas*, *Gvīdas*, *Ūtas*, *Ėlas* – lietuvių kalboje būna retos ir paprastai neįsigali (plg. kirčiuotų balsių nepailgėjimą), nors kartais pavartojamos. Antai šv. Brunoną vadina *Brunù* žymusis Lietuvos vienuolynų istorikas Viktoras Vincas Gidžiūnas (LKMA Metraštinis, t. 6, Roma, 1985, p. 43–57). Kartais pavartojama ir originali lotyniška vardininko forma *Bruno* (Lietuvių enciklopedija, t. 4, Kaunas, 1936, p. 838 ir t. 3, Bostonas, 1954, p. 291). Truňposios formos *Brunas*, *Bruno* retsykliais pasakomos ir dabar, bet jas užgožia populiareesnė ilgoji forma *Brunonas*.

Ilgųjų formų pasirinkimą, matyt, lėmė analogiški lotynų kilmės ar per lotynų kalbą gauti bendriniai žodžiai, turintys trumpesnę vienaskaitos vardininko ir ilgesnę kitų linksnių kamieną, pavyzdžiui, *universitas*, kilm. *universitatis*, plg. liet. *universitėtas*; *facultas*, kilm. *facultatis*, plg. liet. *fakultėtas* ir kt. Praeityje bandymai įsivesti į lietuvių kalbą trumpasias tokių žodžių formas *univėrsitas* „universitetas“, *fakūltas* „fakultetas“ buvo nesėkmingi. Tas pats pasakytina apie nesėkmingus bandymus per lotynų kalbą atėjusiems žodžiams suteikti originalo, paprastai graikų kalbos, fonetinį pavidalą, pavyzdžiui, vietoj *estėtika*, *ekonòmika*, *pedagògas* sakyti *aistėtika* (gr. *aistėtikós*), *oikonòmika* (gr. *oikonomiké*), *paidagògas* (gr. *paidagògós*) ir pan. Taigi įsigali ne pirmykštės kalbės, bet tarpininkės – lotynų kalbės – formos. Dar plg. nepasisekusias sanskritològo Ričardo Mirono pastangas apie 1970 m. didžiųjų indų epų vardus *Vedos*, *Mahabharata*, *Ramajana*, gautus per Vakarų Europos kalbas, keisti *Vedai*, *Mahabharatas*, *Ramajanas* – mat šie pavadinimai sanskritològo kalboje yra vyriškosios giminės žodžiai.

Trumpąją vardo formą *Brūnas*, kaip ir *Gvīdas*, *Ūtas*, *Ėlas*, dabar lietuviai paprastai suvokia kaip ilgųjų krikštavardžių formų *Brunònas*, *Gvidònas*, *Otònas*, *Elādijus* (*Elādas*) trumpinį (Kazimieras Kuzavinis, Bronys Savukynas. Lietuvių vardų kilmės žodynas, 2005).

Taigi, nors ir pasitaiko šv. Brunono vardo trumpųjų formų *Brūnas*, *Bruno*, vartokime istoriškai taisyklingai susiklosčiusią ilgąją formą *Brunònas*, kuri, kaip matėme, atitinka lietuvių antroponimijos raidos polinkius.